

יום ב', י"א בכסלו תשע"ו (23 בנובמבר)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

היום, י"א בכסלו בשנת ה'תרצ"ב (1931) - נפטר הרב יחיא קאפח, מרבני תימן ומקים תנועת הדרדעים.

=====



דרדעים הוא פלג קטן ביהדות תימן שנוסד בעיר צנעא בתחילת המאה ה-20 מתוך הזרם הבלדי על ידי הרב יחיא קאפח ותלמידיו. ההתפלגות הייתה פועל יוצא של המחלוקת בין חברי הקבוצה בעיר צנעא לבין יתר יהודי צנעא.

חברי הקבוצה כינו עצמם בשם "**דור דעה**" ואילו את המתנגדים להם והלוחמים בהם כינו "עיקשים". מתנגדיהם כינו אותם "**דרדעים**", מתוך עיוות מכון של השם, ככינוי גנאי שהשתרש בסופו של דבר.

תנועה זו ביקשה לשחזר את מה שהבינה כתפיסה היהודית המקורית בחיים היהודיים בכללם בהלכה, במחשבת ישראל, בתפילה, בחינוך ועוד. זאת, במטרה לשוב אל היהדות הרבנית "האותנטית" ולתקן כל סטיה ממנה, סטיות שהשתרשו במהלך השנים. המודל שעמד בפניהם של מייסדי התנועה היה זה של **הרמב"ם** כפי שבא לידי ביטוי בחיבוריו ההלכתיים, בתפיסת העולם הרציונלית בה החזיק, בשיטתו בענייני אמונות ודעות ובאופן בה שילב תורה ומדע.

הדרדעים **דוחים את תפיסת העולם הקבלית** ושוללים בייחוד את עולמה של הקבלה המעשית הכולל קמיעות, לחשים ועוד - תחום שהתפתח מאוד במאות האחרונות ביהדות תימן.

הדרדעים קיבלו עליהם את שיטת הרמב"ם הלכה למעשה בכל עניין, הן בענייני הלכה ומנהג, הן בפילוסופיה יהודית. נאמנים לשיטתם, בסידוריהם המבוססים על התכלאל הבלדי, השמיטו את מרבית הקטעים שמקורם בקבלה, ואשר נוספו במהלך השנים לסידורי יהודי תימן. הדרדעים נמנעים מלקיים מנהגים המבוססים על הקבלה.

הרקע

לאור ההתאמה הרבה בין שיטת הרמב"ם בהלכה לבין מנהגיהם הקיימים של יהודי תימן עוד מתקופת הגאונים, בחרו חלקים ניכרים מיהודי תימן לקבל עליהם את הרמב"ם כפוסק עיקרי וכמעט יחיד. סיעו לכך גם קשריו המיוחדים של הרמב"ם עם היהודים בתימן, ופעולותיו להצלתם מגזרות של השלטון המוסלמי. "הקבלה" - תורת הסוד היהודית - התפשטה בצורתה הזוהרית ובגלגוליה האחרים בהדרגה במהלך ימי הביניים וראשית העת החדשה בכל תפוצות ישראל והגיעה במאה ה-16 גם לתימן.

"כְּאֲשֶׁר שָׁמְעֵנוּ כִּן רָאִינוּ--בְּעִיר-ה' צָב-אוֹת בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ אֱלֹקִים יְכוֹנֶנָּה עַד-עוֹלָם סֶלָה."

מתוך פרק התהלים [תהלים מ"ח 9] שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **שני**

בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום טוב ונעים לכל בית ישראל!

יום ב', י"א בכסלו תשע"ו (23 בנובמבר)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

הרב קאפח ותלמידיו טענו כי תורה זו הינה נטע זר במערכת האמונות והדעות המקובלות ביהדות בכלל וביהדות תימן בפרט. את דרך התפשטותה של הקבלה הסבירו הדרדעים כך: במהלך **גלות מוזע*** במאה ה-17 נלקחו מיהודי תימן חלק גדול מספריהם במרמה והועלו באש. עובדה זו הוסיפה למשבר הקיומי והפוליטי גם משבר רוחני. בשובם, הוצעו להם על ידי יהודי מצרים וארץ ישראל, ספרים וסידורים מודפסים, בעלי חזות יפה (עד אז לא הגיעו ספרי הדפוס לתימן) - בשונה מכתבי היד שהכירו שחזותם הייתה פשוטה. הסידורים כללו נוסח שונה משל יהודי תימן, ונכללו בהם תוספות קבליות. בין הספרים שהתקבלו היה גם ספר הזוהר.

[**גלות מוזע** - לאחר התלבטויות במשך 12 שנים כיצד להגיב על הפעילות המשיחית בתימן בתכ"ז (1667 - בהשפעת משיח השקר שבתאי צבי?), החליט האמאם אלמהדי (1681-1676) ב-1679 לגרש את כל יהודי תימן מארצו, בקבלו את המלצת חכמיו כי פקע תוקף הסכם החסות (ד'מה) שניתנה ליהודים ובטלה זכות הישיבה שלהם בתימן בשל קדושתה כחלקי חצי האי ערב האחרים שהישיבה בהם נאסרה על היהודים. הרעיון לגרשם אל הודו או אל סודאן הוכח כבלתי מעשי ולבסוף הוחלט לגרשם אל **מוזע**, מקום בתיאמה שבמערב תימן, סמוך לעיר הנמל מוכ'א, שם שכנו נציגויות מסחריות של מדינות אירופה. תנאי האקלים והתברואה באזור מדברי זה קשים ביותר - חום רב ולחות גבוהה וחוסר מים. רבים מן המגורשים, בעיקר תינוקות וזקנים, מתו בדרך ובמקום גלותם שנמשכה יותר משנה. בשל הקשיים הכלכליים החמורים שנקלעה אליהם תימן עם גירוש בעלי המלאכה היהודים שמילאו את התפקיד של הכלכלה המשלימה, הותר למגורשים לשוב מגלותם אם כי לא לשכונותיהם בתוך הערים ובקרבת המוסלמים. כך חלה תמורה מרחיקת לכת בפזורה הפנימית של יהודי תימן וערעור המרקם החברתי וסמכות ההנהגה שלהם. עניין חמור אחר הוא אבדן חלק גדול מאוצרות התרבות, ובעיקר פנקסי קהילה וכתבי יד עתיקים שערכם לא יסולא בפז. גירוש זה נותר כחוויה הנוראה ביותר בזיכרון הקולקטיבי של יהודי תימן].

[[מקור](#)]

לטענת הדרדעים, יופיים של הספרים המודפסים לעומת כתבי היד, הרצון להיות חלק מיהדות ארץ ישראל והעולם, והרעיונות הקבליים משכו את לבם של רוב יהודי תימן. את פעולותיו של הרב יחיא צאלח (המהרי"ץ) במהלך המאה ה-18 תפסו הדרדעים כניסיון למתן השפעה זו על סידור התפילה.

עם התגברות היבטיה המעשיים והשוניים של הקבלה לסוגיה בתימן חיבר הרב קאפח את ספרו "**מלחמות ה'**" ובו הרצה משנתו נגד הקבלה וספר הזוהר ובעד חזרה לרציונליזם המיימוני. מלבד מגמתו לאמץ את שיטת הרמב"ם במחשבה, בהלכה ובתפילה, הרב קאפח ביקש גם לערוך תיקונים במערכת החינוך של יהדות תימן והקים בית ספר בו למדו גם טורקית וחשבון בנוסף ללימודי ה"מארי". פעולותיו ודעותיו של הרב קאפח ששימש כחכם באשי בתימן לזמן קצר, עוררו פולמוס רחב בתימן גופה ואף הגיע עד לרבני ירושלים שנדרשו להתערב בסוגיה.

חכמי תימן השיבו על ספרו של הרב קאפח בחיבור הנקרא "**אמונת ה'**", בחיבור זה הם השתדלו להשיב אחת לאחת על כל טענותיו של הרב קאפח כנגד ספר הזוהר וטענו כי יסודות הקבלה עתיקים הם בעם ישראל עוד מתקופת התנאים והאמוראים כדוגמת ספרות ההיכלות. יש הטוענים שאת הספר

"כְּאֶשֶׁר שָׁמְעֵנוּ כִּן רָאִינוּ--בְּעִיר-ה' צָב-אוֹת בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ אֱלֹקִים יְכוֹנֶנָּה עַד-עוֹלָם סֵלָה."

מתוך פרק התהלים [תהלים מ"ח 9] שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **שני**

בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום טוב ונעים לכל בית ישראל!

יום ב', י"א בכסלו תשע"ו (23 בנובמבר)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

חיבר הרב יוסף צוברי בעזרת רבותיו ובראשם הרב סעיד עזרי, אולם הפרופסור יוסף טובי הוכיח על פי מכתב מאותה התקופה כי מחבר הספר היה הרב יחיא ערוסי הלוי מרבותיו של הרב צוברי.

בתשובה לחרמות חכמי ירושלים עליו פרסם הרב קאפח חוברת תשובה בשם "עמל ורעות רוח - וחרמות ותשובתם". תוך זמן קצר, הפכה מחלוקת זו שראשיתה הייתה "לשם שמיים" לאחת המחלוקות הגדולות שפיצלה עמוקות את יהדות תימן בין ה'עיקשים' לבין ה'דרדעים'. מאמצייהם לטעון כי אינם חולקים על עצם קיום "תורת הסוד" אלא רק על היבטים מסוימים - עלו בתוהו.

מחליפת המכתבים שבין הרב קאפח לבין הרב קוק עולה כי הרב קוק גילה התנגדות נחרצת לדעותיו של הרב קאפח, אולם התנגדות זו התנהלה בדרך מכובדת כיוון שהוא זיהה כי אין מדובר ב"משכיל" פורק עול, זאת בניגוד לרבני ירושלים שהפיגו כלפיו זלזול ויצאו בחרם כנגד הרב יחיא קאפח והדרדעים. הרב יחיא קאפח לא נשאר חייב, הוא פרסם חרם מטעמו ומטעם רבנים שהיו תלמידיו כנגד רבני ירושלים. למרות ההתנגדות החריפה שהייתה לרב יחיא קאפח בתימן, הוא מעולם לא הוחרם על ידי רבני תימן. המאבקים ההדדיים, ההלשנות לשלטון המוסלמי והאלימות הקשה בין שני המחנות דעכה רק עם עליית יהדות תימן ארצה. עם זאת, המחלוקת נותרה בעינה וגילויי איבה וחשדנות לא נעלמו עד ימים אלה.

כיום

לאחר פטירתו של הרב קאפח לא נמצא לתנועה מנהיג רשמי ובולט. בד בבד, זהותם הבדלנית של הדרדעים הלכה ונטשטשה עם השנים הואיל ונושא ההתנגדות הפומבית לקבלה הלך ודעך בהיעדר דמויות בולטות בתנועה שישאו דגל זה. עם זאת, נכדו, חתן פרס ישראל הרב יוסף קאפח, אשר עבודתו התורנית סבבה סביב הרמב"ם, נמנע אמנם מלהצהיר בגלוי על התנערותו מהקבלה, אך נחשב לדמות הבכירה בקרב קבוצה זו עד לפטירתו (2000).

לאחר פטירתו, יש הרואים בתלמידו הרב ד"ר רצון ערוסי, רבה של קריית אונו, את הדמות הבולטת בתנועה הדרדעית, על אף הסתייגותו מהעיסוק בנושא.

לאחרונה, קיימת התעוררות אצל בני נוער המבקשים ללכת בדרך אבותם. מתעוררת מחדש המודעות למסורת אבות בהלכה ובמנהגי העדה על פי תורת הרב יוסף קאפח ומי שמוכר כממשיך דרכו הרב רצון ערוסי.

[\[מקור\]](#)

"כְּאֲשֶׁר שָׁמְעֵנוּ כִּן רָאִינוּ--בְּעִיר-ה' צָב-אוֹת בְּעִיר אֱלֹקֵינוּ אֱלֹקִים יְכוֹנֶנָּה עַד-עוֹלָם סֶלָה."

מתוך פרק התהלים [תהלים מ"ח 9] שהיו הלוויים אומרים בבית המקדש ביום שני

בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום טוב ונעים לכל בית ישראל!